

De toespraak van de heer Jan Winkler Prins, tijdens de herbegrafenis van ds. Anthony Winkler Prins

Mijnheer de burgemeester, mevrouw Maters, beste familie, genodigden en andere aanwezigen.

Als één van de oudsten van de familie Winkler Prins wil ik enkele woorden tot u richten. Ik moet u bekennen, dat pas in het jaar 1991 bij het onthullen van het standbeeld van mijn overgrootvader hier op het plein, dat het mij toen voor het eerst bekend werd dat er twee graven van voorgeslacht van Winkler Prins hier op het Hervormde kerkhof zijn en dat Anthony Winkler Prins en zijn vrouw, mijn overgrootouders, in Voorburg op de Algemene Begraafplaats zijn begraven

Over de jeugd jaren van Anthony Winkler Prins het volgende:

Hij werd geboren op 30 januari 1817 in Voorst in Gelderland. Zijn ouders zijn Jacob Prins en Johanna van Marle Winkler.

Als hij ongeveer 10 jaar oud is (hij had inmiddels twee jongere zussen), verhuist het gezin naar Schiermonnikoog. Hier is zijn vader 28 jaar als dorpsdokter werkzaam. De eerste beginselen van het Latijn werden hem door zijn vader al op jonge leeftijd bijgebracht. Tijdens gezamenlijke wandelingen over het eiland moest Anthony van elke boom, plant of voorwerp, waarop zijn vader hem attent maakte de Latijnse naam kennen.

Op 13 jarige leeftijd verlaat Anthony het eiland om op het vaste land voortgezet onderwijs te gaan volgen. Voor zijn verdere scholing gaat hij naar het instituut Stuart in Vianen. Deze kostschool had een goede reputatie en trok leerlingen uit alle delen van het land. Belangrijker was dat Vianen de woonplaats was van zijn oom Winkler, de broer van zijn moeder en arts/apotheker aldaar. Gedurende drie jaar heeft Anthony bij deze familie gewoond, waar hij als een eigen zoon in het gezin verbleef. Het is in deze periode in Vianen dat hij de naam Winkler aan de achternaam Prins heeft toegevoegd. Vermoedelijk geïnspireerd door z'n verblijf bij de familie Winkler kwam hij op het idee de liefde ook voor zijn moeder uitdrukking te geven in de nieuwe achternaam Winkler Prins. Op zich was de toevoeging van een tweede naam aan de oorspronkelijke familienaam niets bijzonders in die tijd.

Het gebruik van de naam Winkler Prins duikt voor het eerst op in een notitieboekje uit 1832, hij is dan 15 jaar oud. Ook het onuitgegeven gedicht "De Meimaand", waarschijnlijk geschreven tijdens een vakantie op Schiermonnikoog in 1833, is eveneens ondertekend met de naam Anthony Winkler Prins. Beide boekjes bevinden zich in het archief van het Veenkoloniaal Museum.

Zijn studie jaren in Utrecht en Amsterdam.

In 1835 gaat Winkler Prins naar de universiteit van Utrecht. Hij volgde hier de colleges in de studierichtingen wis- en natuurkunde en de klassieke letteren.

Jan Winkler Prins

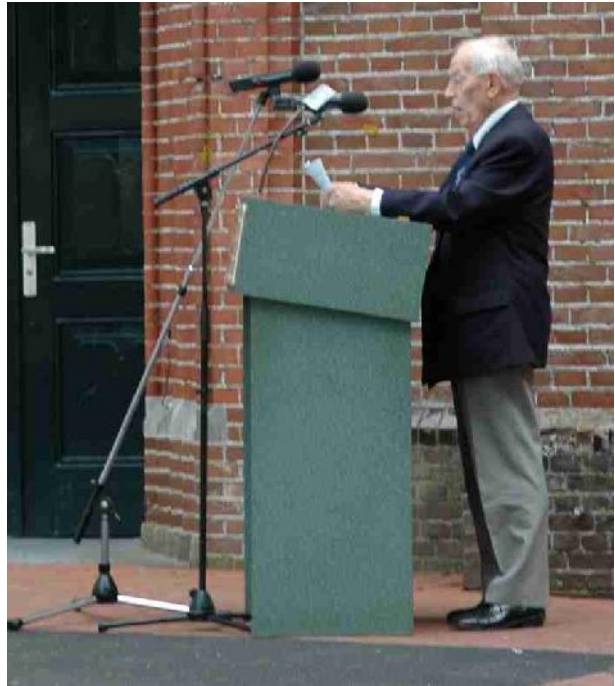

foto: Wiepkje vd Heide

Op zijn studietijd heeft hij altijd met veel plezier teruggekeken. Het lidmaatschap van verschillend georiënteerde studenten verenigingen geeft een indruk van de brede wetenschap-pelijke belangstelling. Hij was lid van een oratorisch gezelschap om zich te oefenen in de welsprekendheid. Ter bestudering van de natuurwetenschappen richtte hij met een tweetal vrienden een natuurkundig gezelschap op (één van deze vrienden was de later bekende Buys Ballot, grondlegger van het Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut).

Om zich te bekwamen in het Hebreeuws sloot hij zich aan bij een gezelschap dat uit vijf theologen bestond. Elke vrijdagavond kwam het gezelschap bijeen en hield zich dan bezig met bijbellezing, de studie van het Hebreeuws, het voordragen van gedichten of wandelingen in de natuur. De dichtkunst had zijn warme belangstelling en hij beoefende dit ook in voornoemd theologische gezelschap. In een dichtbundel, verschenen in 1837 zijn 15 van de 27 gedichten, van zijn hand.

Naast dit gevarieerde studentenleven werd echter de studie zeker niet verwaarloosd. In 1837 behaalde hij het kandidaatsexamen in de wis- en natuurkunde en in het jaar daarop het kandidaatsexamen in de klassieke letteren. Op dat moment was Winkler Prins zich er reeds van bewust dat hij de studie en het bijbehorende gezellige studentenleven in Utrecht zou moeten opgeven. Hij was tot deze drastische stap gedwongen omdat zijn ouders de kosten voor de studie niet langer konden opbrengen. Z'n vader had als dorpsdokter van de kleine gemeenschap op Schiermonnikoog slechts een gering inkomen en werd regelmatig in natura in plaats van in geld betaald.

Het alternatief dat Winkler Prins restte was een theologische studie, met behulp van een beurs, aan het Doopsgezind Seminarie te Amsterdam. Zijn studieresultaten in Utrecht waren zo goed, dat hij werd vrijgesteld van het vereiste toelatingsexamen. Zijn belangstelling voor de exacte wetenschappen verloor hij evenwel geen moment, maar dit werd in de nieuwe omgeving naar de achtergrond gedrongen.

De negen jaren in Tjalleberd.

In het najaar van 1841, na beëindiging van zijn studie aan het Doopsgezind Seminarie, werd Winkler Prins beroepen tot predikant in Tjalleberd, een klein dorp even ten noorden van Heerenveen. Een dorp van verveners met ongeveer honderd gemeente leden, waar hem een jaarsalaris van f.800,- plus vrije woning werd geboden.

Het moet daar eenzaam geweest zijn, ondanks de voortdurende aanwezigheid van z'n moeder of één van z'n zusters. Aan de kleine gemeente had hij geen dagwerk en het sociale leven van Heerenveen met het Nut, het Leesgezelschap of het Friesch Genootschap was niet te vergelijken met het studentenleven van Utrecht of Amsterdam. De rust, maar ook de eenzaamheid van de landelijke pastorie, stelden hem in staat zich in z'n vrije tijd te wijden aan het ideaal van dichter-dominee.

Ondanks het feit dat Tjallebert in een verarmde veenstreek lag, is er over de nood en armoede van z'n bewoners niets terug te vinden in de proza en poëzie van Winkler Prins. In de jaren 1845 - 1849 werden vele gemeenten in het noorden van het land getroffen door slechte aardappeloogsten, strenge winters en cholera- en griepiepidemieën. Velen uit deze streken emigreerden in deze jaren naar het "beloofde land" aan de andere kant van de oceaan. Berichten over nieuwe politieke ontwikkelingen, staatkundige hervormingen en sociale beroeringen waren in 1848 ook niet aan het landelijke Tjallebert voorbijgegaan.

De politieke gebeurtenissen, de grondwetswijziging van 1848 en het élan van het Thorbeckiaanse liberalisme zorgden bij Winkler Prins voor nieuwe inspiratie en haalden hem uit de lethargie waarin hij dreigde te raken. De jaren in Tjallebert hadden hem tot het inzicht gebracht, dat het hem aan talent ontbrak om uit te stijgen boven het niveau van middelmatige, huiselijke poëzie. Vanaf het moment dat hij zijn eigen beperkingen beseftte, heeft hij nog slechts sporadisch gedichten

gepubliceerd. Zijn eigenlijke talenten lagen op een ander terrein zoals we nu weten.

Het gezin.

Intussen was ook in het persoonlijk leven van Winkler Prins een belangrijke verandering gekomen. Op 30 april 1847 was hij namelijk in het huwelijk getreden met Hendrika Rensina Klijnsma. Voor vele familie leden zal de voornaam Henriëtte bekender zijn omdat dit de naam is die Winkler Prins altijd gebruikte.

Zij kregen 9 kinderen, 6 jongens en 3 meisjes.

De oudste zoon Jacob was schilder en dichter, hij maakte omstreeks 1895 van elk van zijn ouders een portret. Deze hangen bij één van mijn dochters.

De tweede zoon Vincent overleed in september 1864, 14 jaar oud, na een langdurige en ongeneeslijke ziekte. Vincent is begraven hier op het kerkhof, daar waar zijn beide ouders nu naast worden gelegd.

De 3 dochters zijn allen ongetrouwd gebleven.

De andere 4 zoons hebben allemaal in Amsterdam voor arts gestudeerd.

Hiervan zijn er 3 getrouwd en daarvan hebben maar 2 kinderen gekregen en wel Cornelis en Vincent.

Van beide familietakken zijn hier tot mijn vreugde een flink aantal vertegenwoordigers aanwezig, zelfs uit de Verenigde Staten.

Over de vrouw van Anthony, Henriëtte is veel minder bekend. Zij leefde wat op de achtergrond. De eerste huwelijksjaren waren soms wat moeilijk, omdat zij uit een gezin kwam met een royalere beurs, dan waar ze nu van moest rondkomen. Waarschijnlijk heeft zij in de Doopsgezinde gemeente wel zieken bezocht. Zij wordt nu samen met haar echtgenoot hier in Veendam herbegraven, de gemeente waar ze 32 jaar heeft gewoond.

de koets op het Oosterdiep

foto: Wiepkje vd Heide

Kennis en vrijheid waren twee sleutelbegrippen die als een rode draad door het leven en de werken van Winkler Prins liepen. Zij vormden de drijfveren voor z'n vele bezigheden. De vele activiteiten die hij ontplooidde, naast het werk van predikant vereisten een grote werkdiscipline en een strakke dagindeling.

Om acht uur 's ochtends trok hij zich terug in de studeerkamer, waar hij verbleef, alleen onderbroken voor het middageten, tot de avondmaaltijd van vijf uur.

Van zes tot zeven las hij de krant, waarna hij een uur besteedde aan de kinderen. In dit zogenaamde thee-uurtje, nam hij samen met de kinderen plaats rond de grote tafel in de huiskamer. Onder het genot van een sigaar beantwoordde hij dan vragen van z'n kinderen of kregen deze gelegenheid te vertellen over hun belevenissen op school of daarbuiten, afgewisseld met een spelletje schaken of dammen. Klachten werden door hem echter niet geduld.

In de avonduren keerde hij terug naar de studeerkamer als zijn agenda tenminste niet één van de talrijke vergaderingen vermeldde.

Mijn grootvader zei eens: "***mijn broers en ik die in Amsterdam voor arts studeerden, hebben dit kunnen doen via de inktkoker van onze vader***". D.w.z. de tienduizenden pagina's die Winkler Prins had geschreven, leverden hiervoor het inkomen op. Met het schrijven van de Encyclopedie begon hij in 1868, toen hij dus 51 jaar oud was. De tweede druk beëindigde hij 20 jaar later

In 1882 werd Anthony 65 jaar en beëindigde het predikantschap, een jaar daarvoor was de Encyclopedie gereed gekomen. Het echtpaar verhuisde naar Amsterdam, waar ze 7 jaar woonden. De jongste zoons studeerden daar nog voor arts. Daar verzorgde hij nog de tweede druk van de Encyclopedie. Vervolgens woonden ze 6 jaar in Lisse en daarna verhuisden ze naar hun dochter in Voorburg, alwaar ze nog 13 jaar samen woonden.

Op 4 januari 1908 overleed Anthony, bijna 91 jaar oud en 3 jaar later zijn vrouw Henriëtte, 86 jaar oud. De herinneringen aan Veendam bleven tot het einde van hun leven bestaan.

Van de volgende geschiedenis wil ik u tenslotte deelgenoot maken.

Toen de schrijver Multatuli de Veenkoloniën bezocht was Winkler Prins zijn gastheer in Veendam. Zij maakten samen een wandeling en ontmoetten een scheepsjager met zijn paard (dit is, voor degene die dit begrip niet kent: de man die zich met zijn paard verhuurde om de schepen door de vaarten en kanalen te trekken).

Deze scheepsjager legde zo onbarmhartig de zweep over zijn magere dier dat Multatuli woedend werd en riep: "Laat het dier met rust en geef het beter te eten". "Dat gaat je niets aan", was het antwoord. "Als je zo'n medelijden hebt, waarom koop je het dan zelf niet?" "Dat is goed", zei Multatuli, "wat kost het paard?" "Zestig gulden", zei de scheepsjager. "Verkocht! Prins, geef mij even zestig gulden, want ik heb geen geld bij me". "Aan de pastorie kunt u het geld halen" zei de Veendammer dominee. Met z'n drieën liepen ze met het paard naar de woning van Winkler Prins. Daar verwisselde het paard van eigenaar en werd het in de schuur gestald. Er was plaats, want op zondag kregen de paarden die de rijtuigen van de kerkgangers trokken er onderdak. De volgende dag vertrok Multatuli zonder zich verder om het paard of de zestig gulden te bekommeren. Na tien dagen meldde de scheepsjager zich weer bij de pastorie. "Kan ik mijn paard weer terugkopen?" "Voor vijftig gulden kunt u het krijgen", zei de dominee. "Vijfenvertig" De dominee knikte. En het paard trok weer schepen, incasseerde zweepslagen en moest weer op een mager zakje haver teren.

Uit naam van de familie Winkler Prins wil ik hier in de eerste plaats mevrouw Petra Maters, directeur van het Veenkoloniaal Museum, bedanken voor het door haar genomen initiatief en al haar inspanningen bij de voorbereiding van deze plechtigheid.

Ook de Gemeente Besturen van Voorburg en Veendam bedank ik voor de verleende toestemming tot herbegravenis.

Ook vele andere betrokkenen bedank ik hierbij eveneens.

Tenslotte veel dank aan mijn aangetrouwde achterneef de heer Peter van Riemsdijk, echtgenoot van mevrouw Klaartje van Riemsdijk - Winkler Prins voor zijn stimulerende inbreng.

Ik wil eindigen met een gedicht dat Anthony Winkler Prins maakte en schreef in het boek dat mijn vader op z'n twaalfde verjaardag in 1904, kreeg van zijn grootouders. Mijn vader was naar zijn grootvader Anthony genoemd. Het gedicht luidt:

Aan Thony
De dag verscheen, de dag der dagen,
waarop gij Thony! jarig zijt,
En gij ontwaart het, hoe de Tijd,
nog sneller dan een motorwagen,
Op vleuglen van de storm gedragen,
In d'afgrond van 't verleden glijdt.

Leer dus bij tijds den Tijd besparen,
tot leiding van uw levenslot.
Dan zult ge, tegenheên ten spijt,
Gedurig bij een nieuw verjaren,
een groter schat van heil ontwaren
in vrede, vreugde en zielsgenot.

Veel dank voor uw aanwezigheid en aandacht.

Geraadpleegde boeken:

Een Bekende Onbekende, Leven en Werken van Anthony Winkler Prins door Gjalb van der Mark, maart 1988.

Leven zonder Demon, Een levensschets van Antony Winkler Prins door H.A. Lunshof, 1950.